

Nebezpečí zrušení anonymity dárcovství gamet

MUDr. Radim Uzel, CSc.

Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu Praha

Ústav sociální práce Univerzity Hradec Králové

Slavný antropolog Claude Lévi-Strauss definuje ve svém díle tři největší problémy moderní společnosti. Je to v první řadě sexualita, následována ekonomickým vývojem a v neposlední řadě pak to jsou rezidua našeho mytického myšlení. Všechny tyto problémy se dostávají občas do sporu s právem, které je v této oblasti příliš těžkopádné a jehož vývoj se zřetelně opožďuje. Prudký rozvoj medicínských technologií v oblasti asistované reprodukce dokáže řešit situace, kdy jeden člen, nebo dokonce i oba členové páru jsou neplodní. Děti, které se na základě těchto manipulací narodí, mohou tedy mít – podle toho, o jaký případ se jedná – normálně jednoho otce a jednu matku, anebo jednu matku a dva otce, dvě matky a dva otce, tři matky a jednoho otce či dokonce tři matky a dva otce, pokud zploditelem není týž muž jako otec a pokud do procesu zasáhnou tři ženy: ta, která daruje vajíčko, náhradní matka, v jejíž děloze se plod vyvine, a ta, která bude zákonnou matkou dítěte.

A není důvod, proč by zmrazené spermie pradědečka nemohly být o století později použity k oplodnění pravnučky; dítě by potom bylo prastrýcem své matky a bratrem svého vlastního dědečka. Takto nastolené problémy jsou dvojího typu, jedny mají povahu právní, jiné zase psychologickou a morální.

Co se týče prvního hlediska, právní systémy evropských zemí se k věci staví různě. V anglickém právu sociální otcovství neexistuje, a to dokonce ani jako právní hypotéza, a dárcé spermatu by si tedy ze zákona mohl činit nárok na dítě, nebo být naopak nucen je živit. Ve Francii zase \Napoleonův kodex, věrný starému rčení *Pater is est quem nuptiae demonstrant*, rozhoduje tak, že zákonným otcem dítěte je manžel matky. Francouzské právo si tak vlastně samo protiřečí, protože zákon z roku 1972 povoluje pátrání po skutečném otcovství. Pokud jde tedy o společenský či biologický vztah, nevíme již, který má přednost před kterým.

Kardinální otázkou je tedy, zda rodinná biologická a genetická filiace má vždy zcela jednoznačně převažovat nad filiací vyplývající ze společenského pouta. S tím samozřejmě souvisí kardinální problém: má být dárcovství spermatu, vajíčka či náhradní mateřství anonymní, anebo mohou sociální rodiče a eventuálně i samotné dítě znát identitu těch, kdo se na těchto aktech podílejí? Třeba Švédsko se anonymitou vzdalo, v Anglii se zdá, že se vše ubírá tímto směrem, zatímco ve Francii veřejné mínění i zákon míří na opačnou stranu. Ale dokonce i země, které transparentnost připouštějí, souhlasí s tím, že oplodnění je třeba oddělit od sexuality, ba dokonce by se dalo říci i od senzuality. Při darování spermatu vylučuje mezi dárcem a příjemkyní jakýkoliv osobní kontakt.

Zdá se, že v poslední době v Evropě sílí otázka jak definovat vztah mezi biologickým příbuzenstvím a sociální filiací. Má dítě právo na přístup k základním informacím ohledně etnického původu a genetického zdraví svého zploditele? Je zajímavé, že tento problém je vlastně uměle vytvářen a živen v takzvaných moderních civilizacích, zatímco ve většině takzvaných „přírodních“ národů vůbec neexistuje. Antropologové uštěďrují příliš horlivým právníkům a moralistům rady vybízející k liberalismu a obezřetnosti.

Tím spíše je nutno zdůraznit tento postoj v podmínkách Evropské unie, která jeví nepokrytou snahu o naprostou nivelizaci a unifikaci všech právních předpisů. Pokud se tato nařízení týkají banánů, olomouckých syrečků a rumu, je jistě možno s určitým sebezapřením na unifikační předpisy kývnout. Avšak znásilňování dlouholetých kulturních tradic a zejména naražení citlivých problémů paternity a anonymního dárcovství zárodečných buněk na jedno evropské kopyto, zavání znásilněním mnohaletých osvědčených a zaběhaných stereotypů.

Falešné přísahy na lidská práva mohou také vést k nesmyslným ženským kvótám v různých oblastech života. Nebo nedávnému kurióznímu sporu o možnostech dobrovolné kastrace sexuálních delikventů. Česká republika, která se právem chlubí snad nejlepší sexuologickou vysoce kvalifikovanou péčí a ve které existuje nejstarší sexuologické univerzitní pracoviště v celé Evropě, je nucena v této záležitosti diskutovat s naprosto laickými a huránadšeneckými názory samozvaných nekvalifikovaných evropských tak zvaných odborníků zaklínajícími se lidskými právy sexuálních vrahů a nesmyslně žvanícími o univerzálních možnostech „chemické kastrace“.

V souvislosti s dárcovstvím zárodečných buněk také mnoho expertů a publicistů v poslední době upozorňovalo na nebezpečí možných nevědomých konsangvinačních spojení zejména v případech možnosti oplodnění většího množství recipientek od jednoho dárce. Domnívám se, že při dodržení určitého rozumného limitu takto počatých dětí je toto nebezpečí podle počtu pravděpodobnosti téměř vyloučeno. Zkušený genetik navíc ví, že riziko pokrevního příbuzenství platí pouze ve výjimečných případech geneticky dědičných závažných onemocnění.

Přísný registr dárců a jejich odtajnění ve chvíli plnoletosti je ovšem opatření poněkud iluzorní. Hovořím teď z pozice člověka, který se problematikou umělého oplodnění semenem anonymního dárce aktivně zabývá od roku 1973. Za tu dobu bylo takto v mé péči počato nejméně 300 dětí, všechny mají statut potomka zplazeného v manželství. Vůbec si nedovedu představit, že bych jim, některým už dnes málem čtyřicetiletým, pátráním zjišťoval otcovství tehdejších dárců, z nichž mnozí jsou již nepochybně po smrti. Nevím, jak jsou schopni s touto skutečností naložit experti Evropské unie.

Navíc jsem přesvědčen o tom, že mnohé takto zplazené děti nejsou potomci mnou vybraných dárců, ale jiných neznámých otců, kteří klientku oplodnili per vias naturales jako jakési pojištění zdárného výsledku. Některé ženy se mi s touto skutečností dokonce svěřily. Přáli by si snad zodpovědní činitelé Evropské unie a bojovníci za práva dětí pátrat po genetických předpokladech náhodných milenců? Staré latinské přísloví *pater is semper incertus* ostatně platí i v podmínkách mimo dárcovství gamet, v každodenním životě. Střízlivé odhady hovoří o téměř 10% populace, u níž se pravý biologický otec od otce matričního liší.

Závěrem mi dovoluťe vyslovit přesvědčení, že zrušení anonymity dárcovství zárodečných buněk zcela zruší a vyloučí možnost takto realizované asistované reprodukce. Tato snaha je tedy jednoznačně opatřením kontraproduktivním.